

שלה; לא היה אף אחד, שאהב כמוהו את היופי, את השלמות ואת התבנית השלמה עד כדי להעלות בשר ולקרוע עוד על עצמות בני-אדם, שחיו ופעלו בעבר רחוק רחוק מאד, עד כדי ליצור "קרקע" מתחת לתמונה מרהפת באויר, לתת מולדת לצלילי שירה, תועים בחלל העולם... לא היה אף אחד, שיבין כמוהו לרמוזי הדרורות ההם הרחוקים ולברקים הבאים ממרחק רב וגדול כזה, לברקים שיצאו מפיות אנשים, אינר דבריהם היו עוד כאש וכפטיש מפוצץ סלעים...

במכתב שכתב מאפו אחרי ימי "אהבת ציון", כשירד ממרום הכרמל וההרמון אל העמק אשר לנו, כשעזב את אמנון הרועה ואת תמר ואת סתרי הכרמלי ואת אבישי ובא לשכון את ר' גדיאל ור' צדוק ה"עיש צבוע" ואת ירחמיאל וירוחם ונתמיה, או, בהשקיפו לאחור על מעשיו ופעולותיו הראשונים על שדה העבריה ובזכרו לה, לעבריה זו, את אהבת נעוריו, הוא כותב: "כולך יפה עדינה. הלא את כל המדת ישראל, את היא משוש דרכי ושמחת גילי. מה צרופה אמרתך כי תצפצף מאריך הריסותך, לניב נביאיך הומה לבי וכל עורקי דופקים ברגש, לקול תתך המון מליך יקיצו הגיוני ויתעוררו, כמו שמעה אזני המית נבלי שמים, כמו דאו עיני שרפים מעופפים, ואת פעולת מדברותיך בקרב לבבי! רבים שמו לך לויית חן, ענדו חרוזים לצוארוניך, יביאוך בעדי עדיים אלה השאולים לך מאת העלמות הצעירות, אמנם יפה צוארך בחרוזים, ואנכי אהבתי לראותך לבושה בשמלותיך מימי קדם, אשר ריחן כריח לבנון, לכן אתי מלבנון תבואי אחותי יפתי, מלבנון, מהר הכרמל ומהררי ציון, אדאה נא את צמת ראשך הנמלאה מל חרמון ויעלו לבי". רגש ההרמוניה והיופי שחי בלבנו של מאפו, רגש זה שהתגלה בסגנונו השלם והיפה, המלא המיה מוסיקלית ומויגה יפה של רוך ועוו, עוצב וחדוה, רגש זה לחש לו, כי עבודתו על שדה הספרות העברית לא תהיה שלמה כל עוד שלא יכרא לו טפוסים עברים שלמים וחיים עברים שלמים, הוא גם מאם בחרוזים שענדו אחרים לצוארי העבריה, על כי שאולים הם לה מעלמות צעירות, משפות נכריות, ואהב לראותה בשמלותיה מימי קדם, המתאימות יותר למדתה הטבעית, וכמו כן מאם בכל דבר שיכול להפריע בעד שלמותה, הוא כאלו חש והרגיש, כי שלמה היא זו רק כשהיא באה מלבנון, מהר הכרמל ומהררי ציון, רק כשיש לה סביבה טבעית, רק כשיש קרקע תחת רגליה ואינה תלושה ממקומה.

יש רגלים לדבר, כי כשבא מאפו ליצור את "אהבת ציון", היה בדעתו ליצור רק אלגוריה ספרותית, ראי שממנו יהיו נשקפים פני הדור החדש עם המימינים שלו והמשמאילים, עם החרדים "מורדי האור" והמישכילים, במכתב אשר כתב נעמן שב"עיש צבוע" אל אחיטוב רעו הוא כותב אליו על-דבר "אהבת ציון" ששלח לו אחיטוב, כי "מוג הסופר ולבבו, רוחו וטעמו והעת והמקום ישובו יהפכו בדברים להופיע עליהם אור חדש" ו"כי ספר אהבת ציון חוזה חזיונות ולו נתכנו עלילות". גם אלישבע מגדת אל נעמן משפט הספר הזה, "מה חזיונותיו ומה משפט הנפשות הנוצרות לשחק בו", "כי את כולן חזיתי בין החיים בעיר מגורתנו העתיקה". אין זאת כי מאפו אמר ליצור גם הוא יצירה "שכלית" מעין זו, שיצרו רבים מן המשכילים בימים ההם ומאלה שקדמו להם, אשר בחפצם לתת לדברי השכל שלהם הוד קדומים ובחפצם להסתתר תחת הגדר הגבוהה של המסורה נתנו את דברי ההשכלה שלהם גם בפי משה איש-האלהים (כמו שעשה וויזל ב"שיירי תפארת" שלו) או גם בפי אברהם אבינו (כמו שעשה שלום הכהן בשירו "הצלת אברהם מאור כשדים" - נדפס בספרו "מטעי קדם על אדמת צפון"). אולם יותר מדי היה מאפו איש היופי והשלמות, ויותר מדי אהב יופי זה ושלמות זו, יותר מדי אהב את הודים ואת הדמות החיה עד כדי שיוכל ליצור "שכלים נבדלים" כאלה. התמונות האליגוריות נעשו תחת ידיו לסמלים נצחיים, העצמות היבשות העלו בשר ועור וקמו ועמדו על רגליהם וחיו והיו לאנשים חיים, החיים במקום ידוע וזמן ידוע, והוא חחיה גם את המקום ואת הזמן...

(עור יבוא)

אברהם מאפו.

(למלאת חמשים שנה למותו.)

בזמן שבויילנה, בירת ליטא, ישב הכהן הגדול מאחיו, המשורר המתאונן, ונלחם יחד את חבריו בשפת עבר, שהיתה לכולם "גברת הלשונות, ננת בית אלהים, בחירת אלהי ישראל", מלחמת "האמת והאמונה", באותו זמן היה מתחמק פעם בפעם מביתו אחד מצעירי המלמדים שבעיר קובנה, לעת-עתה "רואה ואינו נראה", סתם אברהם בן יקותיאל, והיה עובר בחרדה את הגשר שעל פני הנימאן, ומשם התרום על פני ההר האלקסטי, וכשהגיע אל ראש ההר ואל הסוכה אשר שם, השקיף משם-על פני ארץ העברים, ארץ יהודה שבימי אחו, על שדותיה וכרמיה, הריה ועמקיה, נהריה ונחליה... זה היה האוה חזיונות, שכל אשר ראה מחוצה לו גדל ופרח ושגשג ועלה בפנימיותו ושמש רק רמוז וסמל אל מה שנישא בקרבו מימים רבים ורחוקים.

כל ה"משכילים" שקדמו לאברהם בן יקותיאל מאפו וגם אלה שהיו בימיו, כולם כולם חבבו את המקרא ועסקו בו, לכולם היה התנ"ך מעין לא אכזב וניקור נאמן של שירה, אשר ראו בו את צמאונם ליפוי והיים, לחדוה ורעננות, אשר אליו ירדו והתקדשו וטהרו את נפשיותם כאבק הדורות ומכל הטפל והתפל, אשר היה בקרבם ומסביב להם, אולם לא היה גם אחד ביניהם, שהשיג את התנ"ך כאשר השיג אותו מאפו, כי לא היה גם אחד שידע כמוהו להמריא למרום ולהתרומם על פני מרחק של עשרות דורות; לא היה אף אחד, שידע כמוהו לדפוק על השערים הסגורים זה כמה ולהקשיב אל הקול היוצא משם, לא היה אחד ביניהם, שידע כמוהו להחיות את המלים, שהרגשתו תהיה כל-כך רבה, דקה וחודרת עד כדי להרגיש בעד כל מלה עתיקה ונושנה את דפק ההיים

הנמהרים ועליו החיים את תמונת החסידות והחסידים, שמאפו ככל המשכילים שנאו אותם „שכם אחד“ על ההתנגדות והמתנגדים. אמצעי טוב לתכלית זו היה לדרוש כמין חומר את המקרא שכתוב על המלך מבני אפרים, שעשה עגלי זהב ושם אותם בבית-אל וברן ועשה „כהנים מקצות העם“ ואת זה שנבא הנביא עליו, כי על-ידו יקרע אלהים את ממלכת ישראל „שנים עשר קרעים“, ואת היתה המטרה, אבל הוא עבר את המטרה הזאת והלאה הלאה. אותם בני אפרים, שהוא היה הפך לתאר אותם רק כבני אדם סתם, אשר „ראמות להם חכמות“, הגה היו לבני אפרים ממש, ממש אותם בני אפרים, כפי שאנו רואים ומוצאים אותם במקרא, כפי שראו וחוו אותם חווי וסופרי המקרא שלנו. הגה עטרת הגאות שלהם, שנוצצת לנו מרחוק ומתגלה לפנינו כפעם בפעם, הגה „שכורי אפרים“ ו„הלומי יין“, שהננו נפגשים בהם על כל צעד ושעל, הגה „גיא השמנים“ שלהם, העושה אותם למבקשי תענוגים ותפנוקים ומותרות ועושה אותם לעבודי האשרים והחמנים, הגה ה„יונה הפותה אין לב“, כמו שקרא להם הושע, הקלים לנוע על הגויים שמסביב ומתקרבים אליהם וקלים גם לריב...

כל אלה קמו ועמדו לפנינו את ארצם ושפתם גם יחד, את חייהם ומנהגיהם, מלחמותיהם וריב שפתותיהם, כמו שקמו לפנינו פה ב„אשמת שומרון“, כמו ב„אהבת ציון“, גם בני יהודה, שמאפו ראה אותם, כאשר ראה אותם התנ"ך, נשאים ומרוממים יותר מבני אפרים ושואפים ונוטים יותר אל הנשא ואל המרומם. להם נתן מאפו חווי יה ונביאי האמת והצדק, אידיאלים ושואפים, משוררים ובורדים. גם אלה שאוהבים אהבה תמה ושלמה הם מבני יהודה. להם הצניעות והטבעיות והחן השקט והיופי הרך והגעגועים המתוקים ורגש הצדק והיושר והאמת והמוסר – ולהם גם הנצחון...

גם בזה היה מאפו תנ"כי, בן המקרא, שראה תמיד את הנצחון על צד הצדק והיושר והאמת והמוסר. גם בספוריו של מאפו אין „צדיק אויב בצדקו“. ישא אמנון היפה על שכמו משא רב של צרות ופגעים, יהיה מקדש מבטן ליסורים ופורעניות, הוא ישא לו לאשה את תמר הרכה, הטובה והנדיבה ואתה יחד ישא משאת, כבודה רבה ורכוש רב של אצילי בני יהודה; ירחיק עוויאל נדוד אל קצה הררי לבנון וישכון שנים רבות בודד בנקיק סלע ובין לבאים יבוא ובין אריות ובין אנשי טרף, הוא ישוב אל נהו ואל אשתו התמימה, אחרי שהיא מתגעגעת עליו והוא משתוקק אליה כל הימים. גם נעמן העדין ונדיב הרוח אשר ב„עיש צבוע“ ישא לו את בת ערן, אלישבע היפה, אם גם הרים ויערים רבים עומדים על דרכם ותהום עמוקה ורבה מפסקת ביניהם. הוא, ככל הנפשות היפות והעדינות של מאפו, ישא ויסבור וגם ימלט... היסורים בספוריו וחיונותיו של מאפו רק ממרקים ומטהרים והם רק מוסיפים לויות חן ונעימה של עצב לפני הנבורים היפים...

לא אמת היא, כי מאפו אהב רק לתאר את „תומת ישרים“ ואת „נוה שלום“. אדרבה נטיה יתרה היתה למאפו לתאר את אלה, שקוראים אותם בשם בני-בליעל, את „הריקים והפוחזים“ ואת אלה החיים חיי ריקים ופוחזים. הוא אהב גם את אלה המשתוללים קצת ומשתובבים קצת ואחד התאורים היותר נחמדים שיש בספוריו של מאפו הוא בודאי זה, שהוא מתאר בו (ב„אהבת ציון“) את השתובבותם והשתוללותם של הבורצים והבוצרות, איך שבהגיע עת הצהרים עיפו ידיהם „וישטחו להם שטוח בכל פנות הכרם לצחק ולהחליף כח בהתוללים משמתי לב, הגה פה עלם עולה בתמר, ידיו אוחזות בסנסנו ורגליו כושלות באין מעמד, יפול לארץ והיה לשחוק; שם עלמה רודפת אחרי עלם אחד, אשר דבר דברים כמתלהמים באזניה וכידיה אשכול ליסרהו, תשיגהו תסחט האשכול על לחיו והנה פניו מתולעים“. תאורים כאלה לא מעטים הם בספוריו של מאפו, כמו שרבים הם התאורים שהוא מתאר בהם גם את ההוללים והשובבים סתם, לא רק את אלה המתהוללים ומשתובבים, את בני בליעל באמת, שהוא מוצא לא רק בשומרון, כי

פ. קחובר.

אברהם מאפו.

(למלאת חמשים שנה למוותו.)

(המשך.)

גם ב„אשמת שומרון“ היה הפך מאפו כנראה בעיקר לקרוא כתב-אשמה נגד „משמרי הבלי שוא, שונים ברוב אולתם“, כמו שהוא קורא לבני שומרון. זמרי הנוכל והמתהפך בתחבולותיו יש בו מעין ר' צדוק שב„עיש צבוע“ ועמרי חברו יש בו קצת ממה שיש בלוי משמשי של ר' צדוק, התלמיד הזכר לו. גם עוויאל, הכודד בהרים, ונתן חברים להם בנחמיה או בשאול, המאור והנאור שב„יושבי חשך“, גם הם מטיפים למוסר ומעירים און בני-אדם לעוזב דרך כסל, גם המה מדברים על לבות בני-אדם אשר „בחשך באו מארץ מאפליה ובחשכה יתהלכו“, אלה שבתרו למו „אלהים חדשים לא שערום אבותינו“, כי יעזבו את „החוקים והמשפטים החדשים“, אשר לא על אדמת ישראל נולדו, כי אם הובאו מרחוק, מארצות שגדולה בהם ממלכת הכהנים והחרטומים, „המשכילים לדעת תקופת השמש והירח והכוכבים במסילותם, אך העלימו חכמתם זאת מעיני המון הבורעים בעם“ (רמו לחכמת הקבלה ומוצאה, לפי דעת המשכילים). כהני בית-אל ונביאי השקר שלה הרבים הם, כנראה, רק כהני החסידות ונדוליה, שמאפו נלה אליהם בימי נעוריו ונלחם בהם אחר-כך (ביחוד בספרו „חווי תזיונות“, שרק חלק קטן ממנו ראה אור), כמו שהשכורים הרבים והפוחזים והנוכלים שבאפרים, כפי שראם מאפו, הם רק חסידים שוטים או תמימים קצת או גם לא שוטים ולא תמימים, השוטים „לחיים“.

כנראה אמר מאפו לתאר ב„אשמת שומרון“ רק את אלה, אשר „הלך לבם, ובני יעקב נפלגו על-ידם לפלגות אין-מספר, נגזרו נקרעו כשמלה החדשה אשר לבש ירבעם ואשר קרע אחיה השילוני אותה שנים עשר קרעים, וגם הקרעים האלה נקרעו חדשים לבקרים ויהיו לבלויי סחבות“. הדברים האלה, שמאפו נתן בסיו של גבורו החביב ונביאו אלידע-עוויאל, הם בודאי יותר ענין לממלכת החסידים והרביים החדשים מאשר לממלכת אפרים העתיקה. ממלכת אפרים היתה ממלכה אחת בת שבטים רבים ולא ממלכה של שבטים ופלגות אין מספר, קרעים אשר „נקרעו חדשים לבקרים ויהיו לבלויי סחבות“.

כן, מאפו אמר בודאי לתת לנו בדמותם של בני אפרים הקלים,

אם זעיר שם זעיר שם גם בין בני יהודה. הנה מתן השופט, שמקומו גם
בין שועי יהודה, והנה גם חפר ובוקיה, הערומים והנוכלים והשכורים,
שתופסים להם מקום גם ב"אהבת ציון". ו"אשמת שומרון", כמו "עיש
צבוע" הלא מלאים הם כולם ערומים ונוכלים ושכורים כאלה, אבל
הנצחון אינו אף פעם על צד אלה, כי אם על צד התמימים והישרים.
"הקמשונים על השושנים מונים", אמרו ה"מליצים", אבל הישישנה
עולה עליהם, מנצחת ופורחת..

(עוד יבוא)

פ. לחובר.

אברהם מאפו.

(למלאת חמשים שנה למותו.)

(המשך.)

מאפו אוהב לתאר תמונת אדם, הדור בלבשו רוכב על סוס מיוון כגבור הודו במלחמה, חגור חרב, לבוש שריון וכובע ויושב בהדר וגאון על גב סוסו המכוסה בעור האריה, ומראה סוסו כערוך לקרב, מנחיריו יצא עשן ומפיו יז קצף, ירעש בהוד נחרו, ירקע ברגליו, יגמא וישאף ארץ; אך רוכבו יבלום עדיו בעוז ידו, יאחו ברסנו ויעצור בו ויטהו ("אהבת ציון"). נוטה הוא אל האדם, שיצר חומד בלבו, בלבד שלא יתן ליצרו להיות הרודה בו והמכניע אותו כולו. גם האהבה השהורה והתמימה של בנות ציון ושל בני ציון היא רבה ועזה, אבל היא כבושה ועדינה. היופי של מאפו, שהוא נותן לו את היתרון בספוריו, איננו זה הפשוט מצד עצמו ועצמיותו, אלא הצניע, זה שהוא מעולף ומעוטף ומכוסה מן העין, עד שאפס קצהו נראה, ויש שהוא אוהב גם את המבריק, בלבד שהברק שלו לא יהיה רב כל כך עד כדי לטור עינים. גם בית-לחם, המקום, "אשר רעו הרועים שם את עדרם", "בגיה על תלה על ראש גבנון הדר, סביבותיה בארות בארות ועינות מים שהורים כבודלח"; שם, "יגדלו זיתים רעננים וגפני עסים מתולעים באשכולות בכוריהם; גבעותיה חוגרות גיל ועמקיה עדויי רקמת פרחים ושושנים". גם ברכות יש ישם, שפניהן, "כנחפים בכסף וסביבותיהן ערבים מרהיבי עין, ותורים ובני יונה מתעלסים באהבים בין עפאיהם". גם נאות הרועים הפשוטים אינן פשוטות, אלא מקושטות ועדויות, "רקמת פרחים ושושנים".

מקושט ועדויי עדיים רבים הוא גם סגנונו של מאפו. הפנים האמתים והטבעיים שלו נשקפים אלינו לרוב מבעד משכית של אבני-חן. הכל פה מעולף וגלוף וחבוש וארוז וכאלו נראה מתוך רשת יפה של מעשה שבכה. ביחוד הכל נוצץ פה בשעה שמאפו הפץ להיות צנוע ומסתתר, בשעה שהוא הפץ להתביא את הכל אל הכלים. אז החיים העשירים והנהדרים פורצים להם דרך ועוברים דרך השכר שהעמיד להם. הם משקרים ברמזי חן ונוצצים מבעד לשבכה. ב"אהבת ציון" הצנוע השפה נוצצת יותר ופחות אמתית וטבעית מאשר ב"אשמת שומרון", שבהרבה מפרקיו יש ב"הוד פרא אימה".

גם הדממה שבספוריו של מאפו, יש אשר במקום שהוא חפץ להיות כובש את הקולות, הקולות מתפרצים ממנה והדממה כמו קול לה. מתוך נוח השקט של תמר הננו רואים כפעם בפעם את רחובות ציון ההומות מאדם רב והמלאות תשואות, בהם, "יעברו שרי יהודה ואציליה, ברכב, בצבים ובכרכרות, בעלותם אל הר ה' ירעשון וישתקשקון אופניהם ויהמו גלגליהם ממרחק". השאון עולה אלינו גם פה ובא אלינו ממרחקים, זה "השאון

החרדי"שי, השואן מקצות הארץ", שמאפו אהבו כל-כך ומתענג עליו כל-כך-הודים הנראים לנו ממרחקים ונישקפים אלינו ממרחקי דורות... המרחק רק עומה את הדברים ערפל דק והוא מנעים ומרגיע ומשביח.

מאפו נותן את היתרון ל"אהבת ציון" על "אשמת שומרון", הוא נותן את משפט הבכורה לחיי הצניעות והחן השקט, שהוא מיחס אותם לבני יהודה על עליזות החיים ושכרונם, שהוא מיחסם לבני אפרים, אולם בני אפרים מתגרים לרוב בבני יהודה ומתקוממים נגדם כפעם בפעם, החיים מתפריצים ועוברים על גדותיהם, נבוריו החביבים של מאפו שונאים את התפנוקים והמותרות ולבם מושך אותם לנוה שקט של רועים, אולם הלך רב מספריו מקדשים לתאר את התפנוקים והמותרות האלה - והוא גם נותן מקום רב למקרים ומאורעות שיש בהם מן המותר והיתר...

צורת דבריו של מאפו היא בעיקרה צורה תמימה ואידיאלית ולכאורה מספרים לנו שני ספריו העיקריים ("אהבת ציון" ו"אשמת שומרון") ובמדה ידועה גם השלישי, שאינו עיקרי ("עיש צבוע"), מעשה בבן-נדיבים שנהלף בבן-עולה והוא, התם והישר, יושב בשפל ואין איש מכיר בו, עד שאהבה מרוממת אותו ומושיבה אותו בין נדיבים, זאת היא הפבולה העיקרית, שעליה נוספו עוד געגועים על חיי רועים ונוסעים בעדר או על חיי הטבע ואנשי הטבע - הכל כמו שכתוב ב"פסטוראלות" ידועות והכל כמו שנתן לפנינו מחבר ה"פסטוראלה" הידועה שלנו ר' מישה היים לוצאטו (*), אולם על הדברים הפשוטים האלה נוספו עוד כמה דברים וסבכי דברים, מקרים ומאורעות רבים ושונים, מעשים ופעולות והתנגשויות של מעשים ופעולות - עד שהאידיאליות הפשוטות, התמימות והשקטות נעשות לרומנים מסובכים ומסוכסכים, המסובכים והמסוכסכים הרבה יותר מדי.

אמנם לרוב יש הרבה מן התמים והאידילי גם בסבכי המאורעות האלה, אין פה כלום מן המציאות הקשה ומן ההגיון הקשה של המציאות, הכל פה קל ונקל להעשות, הכל נוצר פה במאמר פיו של היוצר ובידו עתות נבוריו ונבורותיו, החיים פה הם שעשועים, חלום מלא ענין.

זה שמאפו היה מרחף תמיד בין התמים והאידילי ובין המסובך והמסוכסך, בין חיי השקט והתום ואהבת הצניעות ובין עליזות החיים ושאונם והמונם ואהבת המותרות, הביא לידי כך, שמאפו נתן בספריו מקום גם לחיי בני העיר אשר ביהודה לפנים ובשומרון וגם לחיי בני הכפרים ויושבי האהלים, הוא נתן לנו גם את דמותם ודמות הייהם של השועים והאפרתים או, כמו שהוא קורא להם, "בני מרום עם הארץ", וגם את עם הארץ הננו מוצאים בספריו, הוא הונה כבוד מיוחד אל האריסטו-קרטים, היושבים בהיכלי שן, וחבה יתרה נודעת ממנו גם אל יושבי אהל ומקנה או אל הבודדים והנודדים, היושבים בנקיקי סלעים ובמערות ובמדבריות.

איפיו הוא למאפו, כי האנשים הפשוטים שלו, אלה שחיים חיי רועים פשוטים או חיי בודדים ונודדים, אינם אנשים פשוטים, אלא אנשים מבני מרום המעלה, מ"מרום עם הארץ", שירדו ממעלתם וממדרגתם והשפילו לזמן רב או מעט לרדת ולשבת, הדועה אמנון הוא מאצילי יהודה ויקירי משפחותיה וכמוהו גם עוזיאל הבודד בהרים, דומה כאלו חפץ בזה מאפו למצוא את המזיגה ואת האחדות בין החיים המלאים שקט ותום ובין החיים רבי ההמולה והתשוואות, בין "אהבת ציון" ובין "אשמת שומרון"...

(סוף יבוא)

(* הפבולה של "אהבת ציון" קרובה מאד אל הפבולה של ה"מגדל עוז". מלבד מה שבן-נדיבים נחלף פה כמו שם בבן-עולה, הנה יש פה אהבת מעכה את אמנון, הדומה לאהבת עדה את שלום, ומעכה כמו עדה אינן מונעות את עצמן מכל דבר שיש בו כדי להרחיק את האוהב באמת מן האהובה באמת, עד ששתייהן משתמשות בתחבולה של שימת סם בסירה, ההוצאה הראשונה של ה"מגדל עוז" יצאה בשנת תקצ"ז, ט"ז שנה לפני צאת ה"אהבת ציון", ואם גם מאפו התחיל בכתיבת ה"אהבת ציון" עוד שנים אחדות קודם לכן, הנה המהדורה האחרונה שלו, זו שראתה אור, בודאי נכתבה שנים אחדות אחרי צאת ה"מגדל עוז".

פ. לחובר.

אברהם מאפו.

(למלאת חמשים שנה למותו.)

(סוף.)

כמזיגה ואחדות בין חיי התום ובין החיים המלאים תשואות, בין חיי הטבע הפשוטים ובין רקמת החיים היפה, המרהיבה עינים ולב, יש לראות גם את זה, שמאפו מתאר לרוב לא את היפה, אלא את הנשגב. לא די לו ביפה, שהוא יפה בעלמא, אלא עליו להיות גם נשגב. עליו להיות מעורר את הרגשות, מעלה אותם ומרוממם. על הרגש להיות רגש כביר, המביא את האדם לידי תמהון והשתוממות. הטבע, כמו שרואה אותו מאפו, לא זה בלבד, שהוא שופע רוב טובה וברכה, אלא שהוא גם שופע חיים; הוא לא רק משביע את עיניו ואת לבו של האדם, אלא גם מעורר אותו למחשבות ורגשות, מוציא אותו מעולמו הקטן והפשוט ומכניס אותו לעולם יותר גבוה ונעלה. לא תמונה של מישור יפה ורחב, רב האור והצל, מגולגל לפנינו מאפו בספוריו, אלא הוא עולה אתנו הרים ויורד בקעות. בכל אשר אנו פונים הרים מסביב לנו או מראות ומחזות נשגבים אחרים, המביאים אותנו לידי השתוממות ולידי התפעלות, גם בני האדם אשר בספוריו מביאים אותנו לידי השתוממות כזו. הרעים כמו הטובים, כי הרעים הם רעים מאד ומכוערים מאד והטובים הם טובים מאד וגם יפים מאד (הטוב והיפה הם למאפו תארים נרדפים). בחרדת לב אנו מתבוננים למעשה הרב של אמנון הרועה, הלוחם את הארי, למען הציל נפש יפה ונקיה, ולמעשי עוזיאל הבודד, הבא לשכון בין כפירים ובין הררי טרף. הכל מעורר פה את לבנו ואת נפשנו ומביא אותם לידי התעוררות.

התעוררות זו מלאים כל ספוריו של מאפו. בני האדם שבספוריו של מאפו מתפללים, לא רק ערב ובוקר וצהרים, אלא כפעם בפעם הם שופכים את שיחם לאלהים. הם מודים ומשבחים לו על רוב טובה ומפלאים ומתחננים אליו בימי רעה. נפשם מלאה התעוררות והיא מתרוממת כפעם בפעם ועולה ומשתפכת למעלה. כל פה מלא פה תפלה. מתפלל עוזיאל הבודד, מתפללת שולמית החמודה ונושאת כפיה למרום, מתפללת גם אלישבע היפה, מתפלל גם ירוחם וכן רבים אחרים, כולם מתפללים ותפלתם רחמים ותחנונים ונענועים ונדוים. גם האהבה

לא אל „השכלה בת השמים“, אלא אל ארץ ואל אדמה (המשכיל הראשי שב„עית צבוע“ הוא האגרונום נעמן, שלבו נמשך אחרי „מנוחות שאננות“ ואחרי „שדות וכרמים“), ולא אל ארץ סתם ולא אדמה סתם בלבד, במה שאפשר היה לראות רק השפעה של תורת רוס, אשר החזיקו בה משכילים רבים, אלא אל ארץ העברים ולא אדמת ישראל (עזריאל „העלם המליץ הנחמד“ יוצא בהיות המלחמה את „מורדי האור“ בתקפה אל ארץ-ישראל, מנשק עפרות ציון ומחונן אבניה, והוא נפגש שם את משכיל אחר, את הימן מארץ איטליה, אשר „שיתתו נשגבה וניבו-מליצה וצחות“ בשפת עבר). אף הרומן מחיי ההוה של מאפו אין בו מחיי ההוה, אלא מהעבר הרחוק או העתיד. חיי ההוה של בני-ישראל בליטא וזמוט בימים ההם עם מלחמת ההשכלה שלהם ועם המשכילים שלהם היו צרים וקטנים למענו ולא היה בהם מרחב להלך-נפשו, לכן נמלט תמיד מזה אל עולם אחר יותר יפה ויותר מלא רקמת צבעים, אל עולם יותר רחב ויותר גדול, גדול יותר גם בטוב שבו וגם ברע שלו. גם הצד הטוב והצד הרע שבחיי ההוה, אשר נתן להם מקום ב„עית צבוע“, הם מגודלים הרבה ומגוומים, עד לבלי הכנס כלל אל המסגרת שלהם, אל זמנם ואל מקומם. החיים הם גם פה, ברומן זה, כמו בשני רומניו מציון הקדמונית ומשומרון, חלום, אמןם לרוב חלום מבהיל ומבעית, אבל בכל-זאת חלום.

מאפו היה הסופר החולם בדור שהיה מולו ער, אם היה סופר בין סופרי ההשכלה שברוסיה שהקדים את בני דורו והתרום על בני דורו, הנה מאפו הוא זה, והוא גם חיה יחיה בזכרוננו ימים רבים אחרי שיסופו ממנו כל בני הדור ההוא.

שבספוריו של מאפו יש בה מעין ודוי והשתפכות של נפש הדבקה וקשורה בנפש אחרת...

מאפו הוא אחד מיוצרי היפה שבספרותנו החדשה, אחד מיוצרי היפה הגדולים אשר לה, שיצר ראשונה את הספור הרחב והמרכב ואת הרומן, אולם לא רק יוצר היפה היה, כי אם גם דורש אל היפה. הוא היה מלא כל-כך את היפה הזה, עד שהיה דורשו בכמה פנים, בכל פנים שמצא לו. מלבד שהיה למליץ לו ולציר לו, הנה היה גם לנביאו. הוא דרש אל היפה, כאשר דרשו אחרים בימיו אל הטוב והתושיה, כמו שקראו המשכילים להשכלה והוא העמיד אותו למעלה מן „הטוב והתושיה“ וקודם להם. הנה באחד ממכתביו של נעמן אל אחיטוב אשר ב„עית צבוע“ הוא מביא את דבריו של בופון הצרפתי, כי „הספרים הכתובים בטוב טעם ודעת, המה לבד יעמדו לעם נולד“, והוא מביא שם גם את באורו של בופון, המבאר יותר את הדברים, לאמר: „גם הספרים המלאים למודים נשגבים, לא יערבו את הסופר ולא יתקעו לידו, לתת לו שם וזמר עד דור אחרון, כי אם לא כתובים הם בחן ובהדר, ובטוב טעם וניב שפתיים, כי עתה יסופו הספרים ואבד מאנוש זכרם, והתכמה הצפינה בהם תהיה מורשה לסופר אחר אשר ילבישנה מתלצות ויפארנה בלשון למודים ונקראה החכמה על שמו, כי טעם האיש הוא האדם“. ערך הטעם הוא רב וגדול למאפו מערך הממש, העיקר, והוא גם העמיד בראש ספרו „אשמת שומרון“ לקו „השכלה“, כי על סופריה לתת לעם „טוב טעם ודעת“, „טוב טעם ודעת אמרתי, להגיד, כי חפץ העת לא יצלח בידי ההופכים משפט, אשר בדעת החלו, הילד יטעם ויכדיל בין נעים לתפל, וכאשר יגדל או יבדיל בין אמת לשקר“. היופי קודם לאמת, לפי מאפו, והוא אשר דרש אליו ויצר אותו ראשונה, בשעה שאחרים רק לחמו את מלחמת „האמת והאמונה“.

והיופי הזה הוא המכריע בספוריו של מאפו והוא אשר מאפו נותן לו את משפט המעלה הראשונה. המעלה הראשונה לאדם להיות יפה בגומו ובנפשו (בין היופי הגופני והיופי הנפשי לא הבדיל מאפו די צרכו). וזה הקדום במעלה לפני ההשכלה, אולם מי שהוא יפה ובעל טעם יפה נוטה ממילא אל היופי שיש בהשכלה, הוא מדבר צחות ומתהלך את בני אדם בנעימות וברכות. ה„השכלה“ של מאפו היא מטעם זה היצונית קצת ושטחית (מה שהעירה עליה טענות נמרצות מצד משכילים קיצוניים צליינבלום בתקופת „עולם התהו“ שלו). אף ברומן שלו מחיי ההוה של ימי ה„השכלה“, ב„עית צבוע“, אין משכילים הוגי דעות חדשות, אלא אנשים בני טעם חדש, לא הדעת החדשה היתה לו לעיקר גם פה, אלא החיים החדשים.

והחיים החדשים האלה יש שגם סתרו לגמרי את חיי ההשכלה. בני אדם משכילים יש שאינם פה „משכילים“ לגמרי. אינם כלל אנשים פוזיטיביים, בעלי דעת פוזיטיבית, הם מאמינים פה בדברים שכל משכיל אמתי לא היה מאמין בהם. הם גם מאמינים בחלומות, וכל עולם ספוריו של מאפו כאלו עומד על חלומות. חולם חננאל שב„אהבת ציון“ על דבר עלם יפה עינים, אשר יבוא לגאלו מארץ שבותו, והעלם הזה גם הוא חולם וחולמת גם העלמה, אף העלמה המשכלת ארישבע שב„עית צבוע“, ולבו של מאפו נמשך והולך אחרי החלומות היפים האלה והוא מקיים אותם ונותן להם קיום של אמת. בני אדם שבספוריו של מאפו הם מאמינים, מאמינים גם באלהים, הם אינם רק שוללים, אלא מחיבים, מחיבים דברים רבים, שלא היו לחיוב בימי ההשכלה השלישית. הם מחיבים את אהבת השפה העברית, שלא היתה להם, כמו למשכילים אחרים, רק „שרידה יחידה“, ירושה קדמונית, אלא שפת החיים (גם ברומן מחיי ההוה, ב„עית צבוע“, יש אנשים המדברים עברית ומי שאינו יודע ואינו שומע עברית, כעמיל העלם, מאפו בו לו ולכל השכלתו), הם גם מחיבים את האהבה אל ארץ העברים, שגם המשכילים בהוה ש„בעית צבוע“ מדברים עליה ושחים בה. אף המשכילים ההם לבם נמשך